

СТЕФАН ЦАНЕВ

K 1989
17

K 761-1

СТРАШНИЯТ СЪД

мистерия

Използвани са документи и спомени за подобни събития, но действащите лица в тази мистерия са измислени и всяка прилика с действителни лица е случайна или ще е плод на гузно въображение.

АВТОР

ДРАМАТИЧЕН ТЕАТЪР „САВА ОГНЯНОВ“ — РУСЕ
сезон 1989 — 1990 година

СТРАШНИЯТ СЪД

постановка

П Е Т Ъ Р А Л Е К С А Н Д Р О В

сценография

Е М И Л М И Т Е В

музикално оформление

МИХАИЛ ШИШКОВ

представлението води и текста следи:

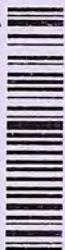
Гинка Цанкова

Тържествено откриване на новия театрален сезон

25 октомври 1989 година, 19 часа
зала — Народна опера

Редактори на програмата — Р. Йорданов, Кр. Гергицов

Регионална библиотека
"Любен Каравелов" - Русе



1200000890730

490102

ДЕЙСТВУВАЩИ ЛИЦА И ИЗПЪЛНИТЕЛИ:

СЪДИЯТА ЦАКО ДАЧЕВ

ОЛГА АНЕЛИЯ ГЕОРГИЕВА

АДВОКАТЪТ ИВАН САМОКОВЛИЕВ

СЪДЕБЕН ЗАСЕДАТЕЛ НИКОЛА ЧИПРИЯНОВ

ПРОКУРОРЪТ ГЕОРГИ СТЕФАНОВ

СЛЕДОВАТЕЛЯТ МАРИАН САВОВ

СВИДЕТЕЛ ВЕНЦИСЛАВ ПЕТКОВ

ЖАННА ХРИСТИНА МАДЖУРОВА
ЕЛЕНА БОИЧЕВА

ПЛЪТНИЦИ, ПРИВИДЕНИЯ, В. Сапунджиев, Ал.
МЛАДЕЖИ Варамезова, Г. Митушева, Р.
Метева, Р. Русева, Д. Минчев,
М. Чапанов, Св. Георгиев, Я.
Балев, Р. Йорданов — сътруд
ници

Илюстрации в програмата: 1. ЗАХАРИЙ ЗОГРАФ. Фрагмент от стенописа в Преображенския манастир „Страшният съд“.

2. МИХАЛИС ГАРУДИС. Апокалипсис, 1977.

СТЕФАН ЦАНЕВ е роден на 7 август 1936 година в с. Червена вода, Разградска област. Завършва гимназия в Русе, а след това журналистика в СУ „Кл. Охридски“ и драматургия в Московския киноинститут (ВГИК). Бил е драматург в Държавния сатиричен театър, Театър 199, театър „София“. В момента е драматург в Драматичен театър „Н. О. Масалитинов“ — Пловдив.

Автор е на много стихове, които се ползват с голяма популярност сред почитателите на поетичното слово. Много от тях са превеждани и в чужбина. Характерна черта за поезията на Стефан Цанев е съчетанието на искрена, развълну-



вана лиричност с остра, стигаща до гражданска ярост, публицистична изповед. Популярни са и неговите стихосбирки като „Часове“, „Композиция“, „Хроники“, „Периген или голямото приближаване“, „Аз питам“, „Реквием“ и други.

Стефан Цанев е автор на пиеси, посрещани винаги с любопитство от зрителите и критиката — „Истинският Ивайло“ (1962), „Бунтът на статуите“ (1967), „Процесът против богомилите“ (1969), „Събота—23“ (1971), „Носете си новите дрехи, момчета“ (1974), „Джуджето и седемте снежанки плюс 1“ (1976), „Единадесетият час“ (1977), „Рицарят на печалния образ“ (1978), „Любовни булеварди“ (1983), „Животът — това са две жени“ (1983), „В неделя господ си почива“ (1984), „Най-чудното чудо“ (1985), „Последната нощ на Сократ“ (1986), „Тайната вечеря на дякона Левски“ (1987), „СТРАШНИЯТ СЪД“ (1989).

Автор е на сценарии за игрални и мултипликационни филми.

Русенският зрител вече познава драматургията на Стефан Цанев от постановките — „Животът — това са две жени“ (1985) и „Последната нощ на Сократ“ (1988).

НОВИ ТВОРЦИ НА РУСЕНСКА СЦЕНА

И този сезон към Русенския театър проявиха интерес нови творци. Респектирани от неговата дългогодишна история, заинтригувани от интересните му творчески търсения, младите актьори Елена Бойчева, Димитър Мартинов и Димитър Горанов пожелаха да направят първите си професионални изяви на русенска сцена. Отново сред колектива е и режисьорът Петър Александров.

По традиция в програмите към спектаклите представяме новите ни колеги, като им пожелаваме традиционното „На добър час!“ в първите им творчески изяви и в първите им срещи с русенските зрители.

* * *

Името на режисьора ПЕТЪР АЛЕКСАНДРОВ е добре познато на старите русенци-театрали. Той дълги години бе в нашия театър. Завършил ВИТИЗ „Кр. Сарафов“ (актьорско майсторство) през 1954 г. в класа на проф. Н. О. Масалитинов, първоначално се извява като актьор в Русе.

От 1965 година се отдава на режисурата. След специализация в Чехословакия по куклено изкуство е назначен в Русенския куклен театър (1966—1971 г.). Неговите спектакли допринасят изключително много за творческото израстване на състава, получават престижни награди на редица наши и чужди театрално-куклени фестивали.

През 1971 г. е на специализация по драматична режисура в Съветския съюз, след което от 1972 до 1977 година е режисьор в Русенския драматичен театър. Със зрителски успех и радушен прием на критиката се посрещат редица

негови постановки, като „И Херострат да бъде забравен“ от Гр. Горин, „Игра“ от Б. Априлов, „Краят остава за вас“ от Г. Данаилов, „Януари“ и „Лазарица“ от И. Радичков. След напускането на Русе през 1977 г. Петър Александров е последователно главен режисьор в Централния куклен театър в София, режисьор в Драматичен театър — Ботевград, главен художествен ръководител и директор на Габровския драматичен театър.

И ето, че той отново се завърна в Русе, за да завърши тук творческата си биография. Навярно и затова Русенският театър ще си остане за Петър Александров неговия истински, роден театър.

МИСТЕРИЯ (от гръцки произход — тайнство).

Драма с религиозно съдържание. Още в Стара Гърция имало мистерии, които повлияли върху обредите в християнската религия. От V век католическото богослужение било придружено от мимически сцени за нагледен показ на случки, свързани с църковни празници. От тях през IX—X век се появява мистерията, която получава пълно развитие в Западна Европа през XIV—XVI век.

Сюжетите на мистериите през средните векове се вземат от библейските сказания, от Стария и Новия завет. Отначало се изпълняват от църковни служители в църквата и са част от богослужението. Развитието на градовете в Англия и Франция през XIII и XIV век предизвиква развитието и на мистериите, чието представяне се пренася на градския площад и става част от градските първенства. Мистериите се подготвят вече от градските власти и занаятчийските цехове. Участници в тях са главно занаятчий, а така също търговци, студенти и др. В основното религиозно съдържание те внасят реалистични и критични елементи. През XIV и XV век мистериите се изпълняват по площадите върху грамадни сцени с богата декорация, като изпълнителите понякога надминават няколкостотин души. Форма на градско тържество, мистерията се отличава с грандиозност на постановката, с красота и пъстрота на костюмите. Забавният елемент започва да взема превес над религиозния, което става причина през XVI век духовенството да забрани мистериите.

Стефан Цанев използва понятието „мистерия“ в неговия преносен философско-иносказателен смисъл, а не като тясно придържане към законите на жанра. Това засява иронията и сарказма му към героите.



„КОЕТО Е БИЛО — ТО Е, КОЕТО ЩЕ БЪДЕ . . .“

Атинската държава, претендираща за люлка на демокрацията, поднася чашата с бучиниш на своя Сократ. Хилядолетия по-късно братята по идеи ще продължават да се делят на две — едни, които вече са минали през ножа на гилотината и други, които я обслужват, очаквайки реда си.

Така Робеспьер ще последва Дантон; Бухарин — Троцки.

А човешката история ще продължава да трупа пример след пример — как ИЗПОВЯДВАНАТА в началото идея се превръща в ЗАПОВЯДВАНО правило.

Как лелеяният и гледан далеко на хоризонта „град на слънцето“ се заменя в близост от червения тухлен зид на най-обикновена казарма. И борбата за справедливост се оказва просто борба за преразпределение на нашивките. Как водачите постигнали властта в бялата риза на смъртника, се преобличат в тъмните дрехи на надзиратели, охраняващи реда на съмнителното настояще. Същото, в което вярата в идеята вече означава вяроност към Върховния надзирател.

Причината за всичко това се крие в неосветената част на човешката душа. Тя назрява сред морето от човеци, където гладните са повече от ситите, онеправданите повече от благодетелстваните, където мъката е вечност, а щастието — миг.

И настава ден, когато това море узрява за поредния опит. Водата сменя мястото си със сушата, гладният сяда на масата на сития, изритвайки го от там.

Поводът е винаги благороден. Най-често нещо се спасява. Отецеството, правата вяра, братята, или просто тези,

които се кръстят отляво надясно от другите, които се кръстят отдясно наляво.

В началото е потребно спасяваните да бъдат убедени, че именно сега е моментът за тяхното спасяване. А после, след сътресението, техен дълг ще бъде благодарното скандиране: „Спасени, спасени, спасени...“ От тук нататък на съмняващите се ще се гледа като на плевели. И ще се плевят, докато плевенето се превърне в навик, подобен на сутрешното измиване на очите.

Списъкът на тираните-градинари е винаги незавършен. Може би следващият рови в пясъка на детската площадка, може би се учи пред огледалото да връзва вратовръзка, чете прилежно Толстой, или плаче над любимото си куче, смазано от камион. Навярно още е анонимен, или настоящата му известност е непоносимо малка в сравнение с желаната. Но винаги се появява, когато узрее мигът на промяната. И получава име. И власт. С наша помощ. Пред нашите очи.

Така пътят към произподнята се постила с добри намерения, а пътят към рая минава през гилотината.

Така философът и палачът в „Последната нощ на Сократ“ разменят местата си, а в „Страшният съд“ съдът става подсъдим.

Има ли наистина такъв съд на върховната справедливост?

Или това просто е съдът на нашата съвест?

„Страшен“, защото винаги идва? Или „страшен“, защото винаги закъснява?

„...КОЕТО СЕ Е НАПРАВИЛО, ТО Е, КОЕТО ЩЕ СЕ НАПРАВИ, И НИЩО НОВО ПОД СЛЪНЦЕТО“ — завършва мисълта си Еклисиаст.

Руденко Горданов



ПРЕДИ ПРИСЪДАТА

Кой е виновен, кой ще отговори...

Трябва да помислим, не бива да бързаме с отговора.

Ето ги — фалшивите инженерски и литературни експертизи, речите, които разобличават враговете на народа, ето ги — задушевните разговори и сърдечни признания, преобразени в донесения и рапорти на сътрудниците-осведомители, информатори*.

Доносите предшествуваха заповедта за арестуване, съпътствуваха следствието, отразяваха се на присъдата. Сякаш тези мегатонове доносна лъжа определяха имената на хората в списъците на разкулачените, лишените от право на глас и от паспорт, заточените, разстреляните.

На единия край на веригата двама души разговарят и отпиват от чая, след това на светлината на лампата на същата маса се пише интелгентно признание; или на кохозно събрание протича държи реч активистът; а на другия край на веригата — безумни очи, смазани бърбеци, разцепен от куршум череп, скорбутни мъртъвци в лагерната гредоредова земянка-морга, измразени в тайгата гнойни и ганграниясали пръсти на краката.

В началото беше словото... Воистина е така.

Какво да се прави със злодеите-доносници?

Ето пример — върнал се след дванадесетгодишен лагер човек с треперещи ръце, с хлътнали очи на мъченик: Юда първи. И между приятелите му тръгва мълвата — казват, че на времето лошо се бил държал на разпитите. Някои престават да го поздравяват...

Всички те имат вили и спестовни книжки, ордени и коли. Разбира се, че той е хилав, а те са дебели. Да, ама те наистина са се държали добре на разпитите. По-точно казано, те не биха могли да бъдат подли на разпитите — чисто и просто тях не са ги разпитвали. Провървяло им — дори не са били арестувани... А той беше обикновен човек... Е, наистина, беше много чувствителен, нервен, нямаше самоувереността на другите.

Попритиснаха го по-ячко. Не само му крещяха, биеха го, не му даваха да спи, не му даваха да пие вода, а пък го хранеха със солена риба и го заплашваха със смъртно наказание. И все пак, каквото и да говорим, той извърши най-страшното — наклевети невинен. Обаче и този, когото принудиха да клевети, излежа невинен 12 години лагер-на каторга, върна се полужив, сломен, сиромаш, клетник. Да, ама нали е наклеветил!

Да не бързаме, да помислим сериозно за този доносник.

*рус. „сексот“ (секретный сотрудник) — таен сътрудник

Ето и Юда втори. Той нито ден не е бил затворен. Минаваше за умник и златоуст. Да, ала завърналите се от лагерите полуживи хора разправят, че той бил доносник. И спомогнал за гибелта на много хора. Години наред водил задушежни разговори с приятелите си, а след това съставял писмени сведения и ги давал на началството. От него не са измъквали сведенията с мъчения, сам проявявал съобразителност и незабележимо насочвал събеседниците си към опасните теми. Двама, наклеветени от него, не се върнаха от лагерите, един — разстреляха по присъда от военната колегия. А онези, които се върнаха, бяха със списък от болести, за всяка от които ЛКК дава първа група инвалидност.

Той, самият, си отгледа коремче, беше прочут гастроним и познавач на грузинските вина. Дори работеше в областта на изящното изкуство — апропо, колекционираше уникални издания на античната поезия.

Нр да не бързаме, да помислим, преди да издаваме присъда... Ужасът живееше в него още от детските години... Всеки ден и всеки час той и роднините му чувстваха своята класова ограниченост и класовата си порочност...

И някои неща стават неразбираеми. Омая го силата на новия свят... Толкова му се искаше да се приобщи, да се присъедини. И ето, че новото го приобщи към себе си. Врабчето дори не гъкна, не трепна с крилца, когато на страшния свят му потрябваха неговия ум и вродения му чар. И той поднесе всичко на олтаря на отечеството.

Нека не бързаме, да почакаме, да помислим, да не го съдим преди да помислим.

Ето ти и нов другар — Юда трети. Неговият глас е рязък, дрезгав, боцмански, а погледът — изпитващ, спокоен. Той излъчва увереността на господаря на живота. Ту го прехвърлят на идеологическа работа, ту — в плодзеленчук. Анкетните му данни — белоснежни, сами са си препоръка. Роднините — потомствени работници и най-бедни селяни.

През 1937 година този човек набързо, като на сън написа над двеста доноса. Многообразен е кървавият му списък...

Всичките му доноси са съчинени против съветски хора, не против „бивши“. Жертвите му са партийни членове, участници в Гражданската война, активисти. Той се беше специализирал главно по партийците-фанатици.

Почти никой от двестата души не се върна — едни разстреляни, други надянали дървения балтон, загинали от дистрофия, разстреляни при лагерни чистки; завърнали-те се — душевно и физически осакатени — как да е, до-

живяват своето свободно съществуване.

Точно за него 1937 година стана времето на победата...

И тръгна той стремително нагоре от тридесет и седма година. Той се оказа носителят на истинската сила, на най-скъпоценната същина на новото.

Точно с този изглежда вече всичко е ясно — върху кости и страшни мъки следователно е стъпил този депутат и член на бюрото.

Да, ама не, не, не бива да бързаме, трябва да се ориентираме, да помислим преди да произнесем присъдата. Защото не е знаел и той какво върши.

По-старшите наставници му казват веднъж от името на партията: „Беда! Ние сме заобиколени с врагове! Представят се за изпитани партийци, нелегални политически дейци, участници в Гражданската война, но те са врагове на народа, резиденти на различни разузнавания, провокатори...“

Партията го ругаше, тропаше му със сталинските ботуши: „Ако проявиш нерешителност, ти ще се поставиш в една редица с дегенератите и аз ще се разправам жестоко с тебе! Помни, куче сине, онази бедна селска къщурка, в която си се родил, а аз те водя към светлината. Почитай послушанието. Великият Сталин — твоят отец — ти запоядва: „Дръж ги“.

Не и не, той не е разчиствал лични сметки... Той, селският комсомолец, не вярваше в бога. Но в него живееше друга вяра — вярата в безпощадността на наказващата ръка на великия Сталин. В него живееше безогледното послушание на вярващия. В него живееше благоговейната нерешителност пред могъщата сила, пред нейните гениални вождове Маркс, Енгелс, Ленин, Сталин. Той — войничето на великия Сталин, постъпваше според неговата повеля.

Той изпълняваше своя дълг, той не разчистваше сметките си, но пишеше доноси, потикван от чувството за самосъхранение. Той изкарваше с труд капитал, поскъпоценен от златото и земните блага — доверието на партията. Знаеше, че в съветския живот доверието на партията е всичко — сила, почести, власт. И вярваше, че неговата неправда служи на висшата правда, в доноса виждаше истината.

Можем ли да го обвиним, когато и по-умните не можаха да се ориентират в какво е лъжата и в кое — правдата, когато дори и чистите сърца безпомощно недоумяваха кое е добро и кое — зло.

Та нали той вярваше, по-точно — искаше да вярва, а още по-точно — не можеше да не вярва.

И в злите му генералски очи, в неговия властен, сопнат глас понякога се прокрадваха сенките на съвсем друга, тайно живееща в него натура — слисана, шашардисана, охранена и откърмена от вековете руско робство и азиатско безправие.

Да-да, тук също ще се наложи да си помислим. Нали е страшно да се наказва дори и страшния човек.

И ето ви нов приятел — Юда четвърти. Живее в комуналните квартири, дребно-среден чиновник, колхозен активист. Но какъвто и да е неговото лице е винаги еднакво... Него веднага можеш да го познаеш. Той е еснаф, лаком за вещи, фанатик на материалния интерес, чийто фанатизъм по своята сила е равен на фанатизма на Джордано Бруно, Андрей Желябов.

Страстта на държавата да разобличава враговете на народа е благодатна за него... И с цената на страданията на тези, които погубва, той постига нужното му: допълнителна жилищна площ, повишение на заплатата, съседската дървена къща, полски комплект мебели, гараж за своя „Москвич“, градинка...

Нали все пак страстта му към предмети е родена от неговата нищета. О, той може да разкаже за стаята от осем квадратни метра, в която спят единадесет човека, в която хърка паралитик, а в съседство с него скърцат и стенат младоженци, мънка си молитвата старица, дави се от плач напикан младенец.

Той може да разкаже за селския зелено-кафяв хляб със счукани листа, за единствената три пъти на ден сервирана московска супа от бракувани измръзнали картофи.

Той може да разкаже за дома, където няма нито един красив предмет, за столовете с шперплатови седалки, за чашите от мътно дебело стъкло, за калаените лъжици и двузъби вилици, за кърпеното и прекърпено бельо, за мръсната гумирана мушама, под която през декември облича парцаливата памуклийка.

Той ще разкаже как се чака автобус в зимния утринен мрак, за немислимата блъсканица в трамвая след страшната домашна теснотия...

Дали зверският му живот не е породил в него зверската страст към предметите, към просторната бърлога? Дали не е озверял той от зверския живот?

Да, да, всичко това е така. Но нека помислим без да бързаме, пък после — и присъдата.

Василий Гросман. „Всичко тече“ —
сп. „Октябрь“, 1989, № 6, с. 52—55
(със съкращения)

Превод Ганка Михайлова.

Главен художествен ръководител и Директор
ЕЛЕНА ЦИКОВА — режисьор

Завеждащ литературно бюро
ВАСИЛЕН ВАСЕВ — театровед

Драматурзи
РУДЕНКО ЙОРДАНОВ
КРУМ ГЕРГИЦОВ — театровед

Режисьори
ПЕТЪР АЛЕКСАНДРОВ
СТОЯН КАМБАРЕВ

Главен художник
ВИОЛЕТА РАДКОВА

Художник-проектант
ЕМИЛ МИТЕВ
Художник по рекламата

ДИМИТЪР ГИЛЕВ

Технически сътрудници

Зав. постановъчна част	Петко Шопов
Художник-изпълнители	Цанко Цанев и Иван Памуков
Ръководител на худ. осветление	Тодор Йосифов
Завеждащ звуково оформление	Цвятко Ячев
Театър-майстори	Минчо Рачев и Георги Маринов
Тапицерско ателие	Тодорка Кирова
Завеждащ театрален реквизит	Васил Сапунджиев
Дамско шивашко ателие	Мария Бурова
Мъжко шивашко ателие	Милко Милков
Железарско ателие	Искрен Мирчев
Зав. дърводелско ателие	Иван Киров
Грим и перуки	Димитричка Тодорова
Гардероб	Нели Силянова